

TÂRIK yahut ENDÜLÜS FETHİ

tamamlar. Bu beş oyun bozgun-fetih-yük-seliş-bozgun şeklinde bir sıra takip etmektedir.

86 (705) yılında Mağrib Afrikası'nda kesin bir zafer kazanan Mûsâ b. Nusayr, Endülüs'ü de fethetmeyi planlar. Bunun için eski kölesi Târik b. Ziyâd'ı Endülüs'e gönderir. Târik, zalim İspanyol Kralı Rodrik'i (Rodrigo) yendiği takdirde hem İslâm dünyasına yeni bir toprak kazandıracak hem de İslâm ordusunda savaşan Mûsâ'nın kızı Zehrâ ile evlenecektir. Müslüman ordusu hazırlıksız yakaladığı İspanyol ordusunu Lata çayı kenarında bozguna uğratar ve Târik, Kral Rodrik'i öldürür. Afrika'da bulunan Mûsâ Afrika'ya dönmesi için Târik'a emir verirse de ordusu dağılan İspanya'nın bu durumundan yararlanmak isteyen Târik, İspanya içlerine doğru ilerlemeye devam eder. Zaferin kazanılması üzerine Endülüs'e gelen Mûsâ'nın ordusu ile Târik kumandasındaki ordu üç koldan Endülüs'ün değişik bölgelerine yönelerek birçok şehri kısa sürede fetheder. Nihayet Mûsâ ile Târik bir araya gelir. Mûsâ, verdiği emre uymamasını ve ele geçirdiği Hz. Süleyman'a ait 360 ayaklı masayı bir ayağı eksik olarak teslim etmesini gerekçe göstererek Târik'i zindana atar. Ancak kızı Zehrâ ile Azra'nın gerçekleri hatırlatması üzerine vicdanan rahatsız olur ve üç ay sonra Târik'i hapisten çıkarır; serdarlık görevini iade eder ve kızıyla evlendirir. İspanya'nın geri kalan topraklarını beraberce fethetme başlangıçlarıyla oyun sona erer.

Abdülhak Hâmid, eserinin konusunu İslâm tarihinden almakla beraber onu çeşitli olaylar ve kahramanlarla zenginleştirmiş, ayrıca dönemin aktüel nitelikte düşünce ve meselelerine de yer vermiştir. Eser İslâm dünyası ile hıristiyan dünyasının karşılaştırılması üzerine kurgulanmıştır. Bunun için başta Târik, Mûsâ ve diğer kumandanlarla mücahidler, kişisel sorunlarının üstüne çıkmalarıyla ve temsil ettikleri kahramanlık, adalet, din ve nizama bağlılık, dürüstlük ve fedakârlıklarıyla kulsursuz birer tip olarak canlandırılmıştır. Bu sebeple oyundaki çatışma, uzak bir ülkeye İslâmiyet'i götürmek amacıyla savaşan müslüman Araplar'la kötü idare edilen hıristiyan İspanyollar arasında geçmektedir. İslâm kahramanlarının karşısında Kral Rodrik ile asilzadeler, savaş meydanında ölen Lui Merkado ve kötü ruhlu papaz vardır. İspanyollar'ın oyundaki diğer bir rolü de ilk defa karşılaştıkları bir milletin askerî gücü kadar iman ve ahlâk gücünden de etkilenmeleridir. Savaş sırasında Rodrik'ten intikam almak için karşı tarafa geçen Kont

Culyanus, Târik ve Azra ile mücahidlere hayran olur, müslümanları yakından tanıyınca da dinini değiştirerek mücahid bir kızla evlenir. Yazar, yabancılar da bu hayranlığı uyandırırken aynı zamanda müslümanların evrensel değerlere sahip olduğunu da göstermek ister. Kahramanlar arasında özellikle Târik, bir yandan İslâmiyet'in ve insanlığın yüksek değerlerini temsil ederken bir yandan da başarılarına rağmen son derece alçak gönüllü davranır. Bu arada yazar kahramanlarını üstün değerlerle donatırken doğallıktan uzaklaşır ve onlara âdeta insan üstü nitelikler verir. Oyunda Endülüs'ü fetheden kahramanlara ait gösterilen İslâm birliği, vatan sevgisi, halkçılık, istiklâl, adalet, eşitlik, insan hakları, toplumda kadının rolü gibi hususlar bir bakıma Tanzimat devrinin sosyal ve siyasal meselelerinin özeti gibidir.

Eserdeki Arap ve İspanyol kadınları bir yandan mensup oldukları milliyeti bir yandan da aşk duygusunu temsil ederler. Târik'a âşık olan Zehrâ ve Salhâ aynı zamanda birer mücahid ve ediptir. Nesir halinde kaleme alınan oyundaki manzum parçaların tamamı kadınlara aittir. Zehrâ'nın Târik ile atışması aşk ve gazâ üzerinedir. Eserde Lui Merkado'nun kızı Lusi'nin âşık olduğu İslâm mücahidinin mezarı başında söylediği, "Her yer karanlık pür-nûr o mevkî / Mağrib mi yoksa makber mi yâ rab" mısralarıyla başlayan "Makber" adlı ünlü manzume aslında Abdülhak Hâmid'in *Makber*'ine bir nevi hazırlık mahiyetindedir. *Târik*'in devrinde gördüğü büyük ilginin başında eserde işlenen kahramanlık duygusunun dönemin sosyal şartlarına uygun gelmesidir. Ayrıca yazar burada yer yer yeni ve oldukça kuvvetli, heyecan verici bir üslûp ortaya koymuş, meselâ Târik'in Tuleytula sarayı hazinesinde zamanın fâniliği ve ölüm karşısında maddî ihtirasların boşluğu üzerine söylediği tirad önemli bir hitabet örneği sayılarak çeşitli antolojilere alınmıştır.

Târik'a yöneltilen eleştiriler arasında eserin tumturaklı bir dille yazılması, tiyatronun gereği olan çatışma ve onun yol açtığı gerilimin sadece iki din ve iki millet arasında geçmesi, dolayısıyla eseri tiyatrodan ziyade destana yaklaştırmış olması gelir. Buna rağmen Abdülhak Hâmid'in en çok beğenilen eserlerinden biri olan ve 1879 yılında basılan *Târik*'in birçok kaçak baskısı yapılmış, 1919'da yazarın önsözyle bir heyet tarafından ikinci defa basılmıştır. Eser 1960'ta Sadi İrmak ve Behçet Kemal Çağlar tarafından sadeleştirilerek, İnci Enginün tarafından 1975 yılında yine

kismen sadeleştirilerek yeni harflerle yayımlanmıştır. Son olarak İnci Enginün, "Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Tiyatroları" serisi içinde *İbn Mûsâ, Tezer, Nazife* ve *Abdullahüssagîr* ile birlikte bu eseri de hazırlamıştır (İstanbul 2002). Ele aldığı konu bakımından Mısır ve Suriye başta olmak üzere İslâm dünyasında büyük ilgi gören *Târik Sırça*'ya ve Afganistan'ın İstanbul sefiri Ahmed Han tarafından Farsça'ya tercüme edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Gündüz Akıncı, *Abdülhak Hâmid Tarhan: Hayatı, Eserleri ve Sanatı*, Ankara 1954, s. 99-109; Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul 1956), İstanbul 2009, s. 513-516; Asım Bezirci, *Abdülhak Hâmid ve Târik yahut Endülüs Fethi*, İstanbul 1966, s. 59-110; a.mlf., *Abdülhak Hâmit: Hayatı, Şairliği, Oyun Yazarlığı, Târik yahut Endülüs'ün Fethi*, İstanbul 1982; *Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Hâtraları* (haz. İnci Enginün), İstanbul 1994, s. 407-409; Sema Uğurcan, *Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Eserlerinde Tarih*, İzmir 2002, s. 81-93; İnci Enginün, "Târik, İbn Mûsâ, Tezer, Nazife, Abdullahü's-sagîr Hakkında", *Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Tiyatroları V*, İstanbul 2002, s. 7-29; a.mlf., "Abdülhak Hâmit Tarhan", *Tanzimat Edebiyatı* (haz. İsmail Parlatır), Ankara 2006, s. 528-535; Celâl Sâhir, "Abdülhak Hâmid, Târik bin Ziyâd", *SF*, XXXVII/956 (1909), s. 313-316; Ömer Faruk Akün, "Abdülhak Hâmid'in Basılı Eserleri Hakkında Yeni Bilgiler", *TDED*, XV (1967), s. 139-142.

SEMA UĞURCAN

TÂRIK b. ZİYÂD

(طارق بن زياد)

Târik b. Ziyâd b. Abdillâh (Amr) en-Nefzâvî el-Leysî
(ö. 102/720)

Mûsâ b. Nusayr ile birlikte
Endülüs'ü fetheden kumandan.

Yaklaşık 50 (670) yılında doğdu. Berberî asıllı Nefzâve veya Zenâte kabilesine mensuptur; Mağrib fetihleri sırasında esir alındığı belirtilir. Hemedan (İran) kökenli olup Kuzey Afrika'ya göç etmiş bir kabileden geldiği veya Arap asıllı olduğuna dair görüşler de vardır. Leys veya Sadîf kabilesine nisbet edilmesi onun bu kabilelerin âzâtlısı diye kabul edilmesindedir. Târik kabiliyetiyle Emevîler'in Kuzey Afrika valisi Mûsâ b. Nusayr'ın dikkatini çekti. Müslüman olduktan bir süre sonra Mûsâ b. Nusayr tarafından âzât edildi ve Kuzey Afrika'da gerçekleştirilen fetihlerde öncü birliklerin kumandanı sıfatıyla önemli hizmetlerde bulundu. Mûsâ b. Nusayr'ın Tanca'yı (Tangier) fetheden ordularından birinin kumandanı olarak görev aldı. Kont Julianos'un idaresindeki Sebte (Ceuta) şehrinin kuşatıl-

masında Mûsâ b. Nusayr'ın maiyetindeydi. 89'da (708) ele geçirilen Tanca şehrine Mûsâ b. Nusayr tarafından vali tayin edildi ve Endülüs'e gönderilinceye kadar bu görevde kaldı.

Sebte Kontu Julianos çeşitli sebeplerle Vizigot Kralı Rodrigo'ya kızgın olduğundan Mûsâ b. Nusayr'a başvurarak onu İspanya'nın fethi için teşvik etti. 91 (710) yılında Mûsâ b. Nusayr tarafından Güney İspanya'ya gönderilen Tarîf b. Mâlik kumandasındaki 500 kişilik birliğin keşif seferinde başarı göstermesi ve bol miktarda ganimetle geri dönmesi Endülüs'ün fethi konusunda müslümanları cesaretlendirdi. Bunun üzerine Mûsâ b. Nusayr, Târik b. Ziyâd'ı Endülüs'e gidecek birliklerin kumandanlığına tayin etti. 7000 kişiden oluşan ordunun büyük çoğunluğu Berberiler'den meydana geliyordu. Sebte'den gemilerle İspanya'nın en güneyindeki Calpe bölgesine ulaşan Târik fetihden sonra kendi adıyla anılacak olan Cebelitârik'ta (Gibraltar) karargâh kurdu (5 Receb 92 / 28 Nisan 711). Târik b. Ziyâd'ın mücahidlerin geriye dönmesini önleyip onları cihada teşvik etmek amacıyla gemileri yaktırması hadisesi ihtilâfıdır. Bunun meydana geldiğini kabul edenler olduğu gibi uydurma olduğunu ileri sürenler de vardır. Gemilerin tamamının değil sembolik olarak birkaç tanesinin yakıldığı da söylenmiştir.

Târik ilk deneme seferinden sonra kuzeye doğru yöneldi, çünkü onun hedefi Kurtuba (Cordoba) şehri idi. O sırada Vizigot Kralı Rodrigo, Kuzey İspanya'daki bazı şehirlere saldıran Franklar'la mücadele ediyordu. Kurtuba ile Rodrigo'nun bulunduğu Arbûne (Narbonne) şehirleri arasında 1000 mil kadar mesafe olduğundan Târik ilk anda önemli bir direnişle karşılaşmadı ve kuzeye doğru ilerledi. Birkaç defa önüne çıkan Rodrigo'nun yeğeni Bencio'yu mağlûp etti. Bunun üzerine Rodrigo büyük bir ordu topladı. Bu ordunun asker sayısı hakkında tarihçiler 40.000 ile 100.000 arasında çeşitli rakamlar vermektedir. Târik, Mûsâ b. Nusayr'a mektup yazarak yardım istedi. Mûsâ da 5000 kişilik yardım birliği gönderdi. İki ordu Şezûne (Sidonia) şehri yakınlarındaki Lekke vadisinde (Rio Guadalate) karşı karşıya geldi. Târik burada orduya karşı bir konuşma yaptı (İbn Kuteybe, s. 237-238; Makkarî, I, 240-242). İki ordu arasında sekiz gün devam eden savaş sonunda Vizigot ordusu ağır bir yenilgiye uğradı (5 Şevval 92 / 26 Temmuz 711). Vizigot Kralı Rodrigo'nun âkıbetiyle ilgili olarak onun öldürüldüğü, ortadan kaybolup izini kaybettirdiği, ne-

hirde boğulduğu vb. farklı nakiller mevcuttur.

Savaşın sonra Mûsâ b. Nusayr, Târik'a yolladığı mektupta kendi emri olmadan İspanya iç bölgelerine girmekle İslâm ordusunu tehlikeye attığını ve kendisi gelinceye kadar bulunduğu yerden ileriye gitmemesini emretti. Ancak Târik, Mûsâ'nın emrini dinlemedi ve Kont Julianos'un tavsiyesine uyararak ordusunu farklı şehirlere göndermek için birliklere ayırdı. Târik'in görevlendirdiği kumandanlar kısa sürede Malaga (Mâleka), Elvira (İlbîre) ve Cordoba'yı ele geçirirken kendisi Ecija (İsticce) şehrini fethettikten sonra Vizigotlar'ın başşehri Toledo (Tuleytula) üzerine yürüdü ve önemli bir mukavemetle karşılaşmadan şehri zaptetti. Ardından, dağlık bir bölgenin arkasında yer alan ve Hz. Süleyman'a nisbet edilen ve 360 ayaklı olduğu söylenen bir masayı burada ele geçirmesi sebebiyle Medînetülmâide diye adlandırılan şehre yöneldi. Târik daha sonra Emaye (Amaya) şehrini alıp önemli miktarda ganimet elde etti ve 93 (712) yılında Tuleytula'ya döndü. Târik b. Ziyâd'ın Endülüs'te Mûsâ b. Nusayr'ın gelmesinden önce gerçekleştirdiği fetihler sırasında izlediği güzergâh şu şekilde tesbit edilmiştir: Cebelitârik, Cezîretülhadrâ, Barbat (Lekke) vadisi, Şezûne, Mevrûr, Karmûne (Carmona), İsbîliye (Sevilla), İsticce, Kurtuba, Mâleka, Gırnata (Granada), İlbîre, Tüdmir (Teodomiro), Cebbân, Tuleytula ve Medînetülmâide. Burada adı geçen bazı şehirler bir yıl sonra Endülüs'e gelecek olan Mûsâ b. Nusayr tarafından zaptedildi.

93 (712) yılında Mûsâ b. Nusayr 18.000 kişilik bir orduyla Endülüs'e geçerek Sevilla, Carmona, Nieble (Leble), Merida (Mâride) şehirlerini fethetti ve Târik b. Ziyâd'la Toledo'da buluştu. Bu buluşma sırasında Mûsâ'nın kendi emrini dinlemeyip başına buyruk hareket ettiği için Târik'i azarladığı belirtilmektedir. Buna karşılık Târik'in Mûsâ'ya karşı saygılı davrandığı ve onun gönlünü almak istediği nakledilir. Mûsâ b. Nusayr, Târik'tan ele geçirdiği ganimetleri ve Hz. Süleyman'a ait olduğu söylenen masayı istedi; Târik masa ile birlikte bütün ganimetleri Mûsâ'ya teslim etti. Mûsâ b. Nusayr'ın Târik'a olan öfkesi fazla sürmedi ve iki kumandan fetih faaliyetini İspanya'nın kuzeyine doğru iki koldan sürdürdü. Ertesi yıl Leon (Liyûn), Galicia (Cillikiye) bölgeleriyle Lerida (Lâride), Barselona (Berşelûne), Saragossa (Sarakusta) şehirleri alındı. Böylece müslümanlar İslâm tarihinde ilk defa Fransa topraklarına kadar ulaştı.

Mûsâ ve Târik'in fetihleri sonucu İspanya'nın tamamına yakını ele geçirilmiş oldu. Üç yıl gibi kısa bir süre içinde kuzeyde küçük bir bölge olan Asturias dışında bütün İspanya'nın zaptedilmesi ve İslâm ordularının Fransa içlerine kadar ilerlemesi İslâm fetih siyaseti açısından önemli bir gelişmedir. Fetihlerin tamamlanmasına yakın bir sırada Halife Velîd b. Abdülmelik'in elçisi Mugis er-Rûmî, halifenin Mûsâ ve Târik'in Dimâşk'a geri dönmelerini isteyen mektubunu getirdi. Mûsâ biraz ağrıdan alıp fetihlere devam edince ikinci bir elçi aynı emirle geldi. Bunun üzerine Mûsâ ve Târik pek çok ganimetle birlikte 95 (714) yılında Endülüs'ten ayrılıp Dimâşk'a döndüler ve Halife Velîd'in son günlerinde onunla görüşüp ganimetleri teslim ettiler. Kabiliyetli, dirayetli ve cesur bir kumandan, aynı zamanda güçlü bir hatip olan Târik b. Ziyâd'ın bundan sonraki hayatıyla ilgili kaynaklarda bilgi yoktur. Halifelerden beklediği ilgiyi göremediği için ömrünün geri kalan kısmını herhangi bir görev almadan gözden uzak bir yerde geçirdiği ve 102 (720) yılında vefat ettiği belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Abdülhakem, *Fütûhu Mısır ve aḥbâruḥâ* (nşr. Ch. C. Torrey), Kahire 1991, s. 207, 210-211; İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-siyâse* (nşr. Halil el-Mansûr), Beyrut 1997, s. 237-239, 241-243; Belâzürî, *Fütûh* (Fayda), s. 330-331; Taberî, *Târîh*, Beyrut 1407/1987, VII, 369, 382-383; İbnü'l-Kütüyye, *Târîhu İftitâhi'l-Endelüs* (nşr. Ömer Fârûk et-Tabbâ), Beyrut 1415/1994, s. 77, 145-148, 185, 197-198; *Aḥbâr mecmû'a*, s. 17-27; Dabbî, *Buḡyetü'l-mültemis*, Kahire 1967, s. 8-10 vd.; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, Beyrut 1965, IV, 564-566; İbnü'l-Ebbâr, *el-Hulletü's-siyerâ* (nşr. Hüseyin Münis), Kahire 1985, I, 144, 275; II, 199, 237, 333-334; İbn Hallikân, *Vefeyât*, V, 320, 328; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muḡrib*, II, 6-10; Makkarî, *Nefḥu't-ṭîb*, I, 221, 230-232, 240-242, 260-267; Hâlid es-Sûfî, *Târîhu'l-'Arab fi'l-Endelüs: el-Feth ve 'aşrû'l-üvlât*, Bingazi 1980, s. 126; Seyyid Abdülazîz Sâlim, *Târîhu'l-müslimin ve âşâruḥüm fi'l-Endelüs*, Beyrut 1988, s. 91-100; M. Abdullah İnân, *Devletü'l-İslâm fi'l-Endelüs: Mine'l-Feth ilâ bidâyeti 'ahdi'n-Naşır*, Kahire 1408/1988, I, 40-54, 57-60; Mehmet Özdemir, *Endülüs Müslümanları: Siyasi Tarih*, Ankara 1994, s. 20-22; Salih Kaymakçı, *Târik b. Ziyâd: Hayatı ve Şahsiyeti* (yüksek lisans tezi, 2000), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; İsmail Hakkı Atçeken, *Endülüs'ün Fethi ve Mûsâ b. Nusayr*, Ankara 2002, s. 36-38, 53, 58-64, 75-83; a.mlf., "Târik b. Ziyâd Endülüs'ün Fethi Öncesinde Gemileri Yaktı mı?", *Mârife*, I/2, Konya 2002, s. 31-41; Mahmûd Şit Hattâb, "Târik b. Ziyâd: Fâtîhu Şatrî'l-Endelüs", *MMİr.*, XXXIX/3 (1988), s. 73-136; E. Lévi-Provençal, "Târik", *IA*, XI, 769-771; L. Molina, "Târik b. Ziyâd", *El²* (İng.), X, 242-243.

